

FEYYAZ KAYACAN'IN ŞİŞEDEKİ ADAM ADLI ESERİNDE VAROLUŞÇU UNSURLAR

AYŞE NUR ÇIRAKLI*

ARAŞTIRMA MAKALESİ

Geliş Tarihi: 06.07.2021

Kabul Tarihi: 24.12.2021

Atf Bilgisi: Çıraklı, A. N.
(2021). Feyyaz Kayacan'ın
Şişedeki Adam Adlı Eserinde
Varoluşçu Unsurlar. HARS
AKADEMİ, 4 (8), 631-651.

Öz

Varoluşçuluk, 19. yüzyılda Avrupa'da ortaya çıkan; topluma ve geçmişine yabancılaşmış, umudunu ve güvenini yitirmiş huzursuz bireylerin iç dünyalarını yansıtan, özneliliğin temel ilke olarak kabul edildiği bir geleneğe başkaldırı ve arayış akımıdır. Edebiyat ise bireyi ve bireyin karakteri sayesinde var ettiği yaşantısını tasvir edebilme olanağı ile somut bireyci anlayışa sahip olan varoluşçuluk akımının iletişim yöntemlerinden biri ve şüphesiz en güçlüsü olmuştur. Türk edebiyatında varoluşçuluk akımının yoğun izleri ilk olarak 1950 Kuşağı sanatçılarında görülmüştür. Bu kuşak içerisinde yer alan ve hatta kuşağın öncü sanatçısı olan Feyyaz Kayacan; *Şişedeki Adam* (1957), *Sığınak Hikâyeleri* (1962), *Cehennemde Bir Yusuf* (1964), *Gibiciler* (1967), *Hiçoğlu'nun Serüvenleri* (1969) ve *Bir Deli Değilin Defterleri* (1987)adlı öykülerinde görülen varoluşçu etki itibarıyla dönemin edebiyat anlayışına önemli ölçüde katkıda bulunmuştur. Çalışmada; yazarın ilk öykü kitabı olan *Şişedeki Adam*, varoluşçuluk bağlamında incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Feyyaz Kayacan, Şişedeki Adam, Varoluşçuluk.

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Zonguldak, aysenurcirakli@gmail.com / ORCID: 0000-0003-2636-8463.

EXISTENTIALIST ELEMENTS IN FEYYAZ KAYACAN'S *ŞİŞEDEKİ ADAM*

*AYŞE NUR ÇIRAKLI***

RESEARCH ARTICLE

First Received: 06.07.2021

Accepted: 24.12.2021

Citation: Çıraklı, A. N.
(2021). Existentialist
Elements In Feyyaz
Kayacan's Şişedeki Adam.
HARS AKADEMİ, 4 (8),
631-651.

Abstract

Existentialism, emerged in Europe in the 19th century; alienated from society and its past, reflecting the inner worlds of restless individuals who have lost hope and trust, it is a movement of rebellion and search against a tradition in which subjectivity is accepted as the basic principle. Literature, on the other hand, has been one of the most powerful communication methods of the existentialism movement, which has a concrete individualistic understanding with the opportunity to describe the individual and the life created by the individual's character. Intense traces of the existentialism movement in Turkish literature were first seen in the 1950s generation artists. Feyyaz Kayacan, who is in this generation and even the leading artist of the generation, contributed significantly to the literary understanding of the period in terms of the existential influence seen in his stories called *Şişedeki Adam* (1957), *Sığınak Hikâyeleri* (1962), *Cehennemde Bir Yusuf* (1964), *Gibiciler* (1967), *Hiçoğlu'nun Serüvenleri* (1969) and *Bir Deli Değilin Defterleri* (1987). In the study; the author's first story book *Şişedeki Adam*, has been studied in the context of existentialism.

Keywords: Feyyaz Kayacan, Şişedeki Adam, Existentialism.

* Graduate Student, Zonguldak Bülent Ecevit University, Institute of Social Sciences, Department of Turkish Language and Literature, Zonguldak, aysenurcirakli@gmail.com / ORCID: 0000-0003-2636-8463.

Giriş

Varoluşçu edebiyat, felsefenin edebiyat ile harmanlanmasından meydana gelen ve nitelikli eserlerini Sartre, Simone de Beauvoire, Camus, Beckett, Kafka, Dostoyevski gibi isimlerin sunduğu edebiyat akımlarından biridir. Birey ile “varoluş”un parçalanamaz birliğinden meydana gelen, her bir düşünür tarafından farklı açılardan ele alınan varoluşçuluğun ortaya çıkışı, 18. yüzyılda hayata geçirilen aydınlanma felsefesi ve modernizm ile doğrudan ilintilidir. Rönesans ile birlikte gelen rasyonalizm, natüralizm ve bireycilik bu dönemde çok daha sağlam bir zemine oturtulmuştur. Orta Çağ zihniyetinin yarattığı yaşantı ve görüşler kökünden sarsılmış; akıl ve deneyim, aydınlığın temeli olarak görülmeye başlamıştır. Sezgiye ve mistisizme yaslanarak özerk bireyliği ve maddesel olguyu inkâr eden Orta Çağ tutumuna, skolastizme, Hristiyanlıktaki akıl dışı unsurlara ve batıl inançlara karşı olan; akılcı tutumun hâkim olduğu; eski düşün ortamının sahiplendiği tüm önyargı, geleneksel kabul ve metafiziksel spekülasyonların yok sayıldığı; bilim, sanayi ve makine gücünün egemenliğinin kabul edildiği bu süreç; kapitalist toplum yaşantısının ve onun getirisi olan sahte bilinç biçimlerinin yükseliş, varoluşçuluğun ise başlangıç evresini oluşturmuştur. Varoluşçuluğun ortaya çıkışında rol oynayan kıvılcımlardan bir diğeri ise yirminci yüzyılın ilk yarım asrında gerçekleşen I. ve II. Dünya savaşları; bu savaşlarda meydana gelen katliamlar, soykırımlar ve sürgünlerdir. Manevi pek çok değer yok sayıldığı ve insan yaşamının önemsizleştirildiği bu kaos ortamında ilk filizlerini veren varoluşçuluğun can suyu; bunalım, kötümserlik ve başkaldırı olmuştur. Antisemitik ırkçılığın, cinsiyet ayrımcılığının, sömürgeciliğin; bunlara bağlı gelişen güvensizlik ve bunaltının yoğunluğunda görülen artış, baskıya baş kaldıran bireyleri meydana getirmiştir. Yine; yalnızlık, yabancılaşma, köksüzlük, kimlik arayışı, hiçlik, kaygı, uyumsuzluk, ötekiler, özgürlük, kaçış, umutsuzluk, intihar ve ölüm gibi kavramlar da varoluşçu felsefede ele alınan temalardan olmuştur. Akımın temsilcileri; Soren Kierkegaard, Friedrich Nietzsche, Edmund Husserl, Martin Heidegger, Karl Jaspers, Albert Camus, Gabriel Marcel, Maurice Merleau-Ponty, Simone de Beauvoir ve Jean-Paul Sartre'dır. Varoluşçu özellikler taşıyan, yukarıda verilen isimlerden farklı pek çok düşünürün de bulunduğunu belirtmek gerekir.

Varoluşçuluğun, sistemlerin tümünü yetersiz görerek bireye atfettiği anlam; savaşın, krizin, geleneksele ve topluma karşı güvensizliğin hâkim olduğu böyle bir dönemde elzem hale gelmiş; evrensel kaygı ve sorumlulukları ele alması bakımından önce Batı düşünce dünyasını daha sonra da Türk edebiyatını etkisi altına almıştır. Fakat akımın, Türk edebiyatındaki sonuç ve sebeplerinin Batı'daki temellerle aynı olmasını beklemek doğru

değildir. Zira Türkiye, Sanayi Devrimi ve II. Dünya Savaşı gibi mühim ve köklü dönüşümleri doğrudan yaşamamıştır. Türk edebiyatında görülen varoluşçu etkinin ülke içerisindeki olumsuz birtakım dinamiklerle ve Tanzimat döneminden itibaren süregelen kültür bunalımıyla bağlantılı olduğunu söylemek mümkündür.

Varoluşçuluğun Türk edebiyatındaki etkilerinin ağırlıklı olarak görülmeye başlaması 1950'li yıllara tekabül etmekle birlikte dönemin sosyal ve siyasi yapısı da akımın Türk edebiyatına sirayetinde etkili olmuştur. Sanatçılar, ülkenin içinde bulunduğu toplumsal kırılmayı ve kültürel dönüşümü bireyin perspektifinden ele alarak soyut imgeler ve betimlemeler ile eserlerine yansıtılmışlardır. Dış dünyayı algılamakta ve anlamlandırmakta zorlanan bireyin, iç dünyasına yönelmesi ve kendisini anlatmaya başlamasıyla özellikle 1950-1960 yıllarında, sanat ve edebiyatta bir yükselişin ve yenilenmenin meydana geldiği görülmektedir. Bu yükselişe paralel olarak dönemin sanatçıları yüzlerini Batılı kaynaklara çevirmiş, çeşitli akım ve kuramları eserlerinde uygulama yoluna gitmişlerdir. Bu akımlar içerisinde ağırlıklı olarak ele alınanlardan biri, özellikle 1940'lerden itibaren ivme kazanmaya başlayan varoluşçuluk olmuştur. Feyyaz Kayacan (1919-1993), Yusuf Atılgan (1921-1989), Bilge Karasu (1930-1995), Leyla Erbil (1931-2013), Orhan Duru (1933-2009), Adnan Özyalçın (d. 1934), Erdal Öz (1935-2006), Demir Özlü (1935-2021), Ferit Edgü (d. 1936), Onat Kutlar (d. 1936) eserlerinde varoluşçuluğun izlerine rastlanan dönem sanatçılarıdır.

Varoluşçuluk, 50 Kuşağını anlayabilmek için önemli bir düşünce izleği oluşturur (Işık 2008:174). Varoluşçu tavrın bu kuşaktaki tutumu, eserlere alınan hiçlik, bunalım, yalnızlık, uyumsuzluk ve anlamsızlık kavramları ile kendisini gösterir. Monoton hayatlarının içerisinde, benliklerinde eksikliğini hissettikleri olumlu duyguların yoksunluğu ile kıvranan karakterler, zaman zaman çareyi kaçışta bulur. Buldukları fiziksel ya da psikolojik yerleşimi reddederek hayali evler, şehirler, mutluluklar var etmeye çabalar fakat başaramazlar. Çünkü dönem öykülerinin çoğu karakterinde hayal ettikleri yaşama ulaşacak motivasyon yoktur. Ancak Kayacan'ın eserlerinde toplumdan izole halde yaşayan, köksüzlük ve aidiyetsizlik hissiyle mücadele eden, varlığını anlamlandırmasına engel olan her türlü yapıya karşı duran, atalete kapılmayan ve başkaldıran, güçlü bir duruşla yol alan karakterlerin varlığı göze çarpar. Onda; umutsuzluk karşısında umut, karanlık karşısında aydınlık, ölüm karşısında yaşam kutsallaştırılır. Bireyin var olan potansiyelinin içerisindeki pozitif yanlarını ironi yoluyla görünür kılan Kayacan; bu ve buna benzer pek çok yönüyle "Türk Edebiyatının Şen Kirpisi" olarak anılmıştır. *Yeni Ufuklar Dergisi*'nin

“Soruşturma”sına verdiği cevapta 1919 doğumlu olması sebebiyle kendisini 1950 Kuşağı sanatçıları arasında saymanın yersiz olacağını belirtmiş, onu 1950 Kuşağına bağlayan etkinin 1950’lerde yazmaya başlaması olduğunu söylemiştir (Kayacan 1967:51). O, kendisini 1950 Kuşağı içerisinde bir yere yerleştiremese de dönem öykülerinin yayım tarihleri dikkate alındığında, 1950 Kuşağı öykücülerine biçim ve içerik bağlamında kaynaklık ettiği söylenebilir. Denebilir ki o, kullandığı gerçeküstü ve varoluşçu öğelerle dönem öyküsünün yenilikçi yaklaşımını pek çok yönden beslemiş, avangart bir yazardır. Bu durum, *Şişedeki Adam* için de geçerlidir.

Feyyaz Kayacan’ın ilk öykü kitabı olan *Şişedeki Adam*, modern dünyanın kompleks yapısı içerisinde kaybolan bireyin varoluşuna dair problemlerini; kimi zaman hapsolunan bir şişe, kimi zaman suni değerler arasında yitirilen benlik, kimi zaman ise özlem ve boşluk hissi aracılığıyla aktarmaktadır. Yazar; dönemi içerisinde varoluşçu etki bakımından da öncü olma özelliği taşıyan bu eserinde gerçeküstü öğeler ve ironi sanatını harmanlamış; bu sayede hem alegorik bir anlatıma imza atmış hem de okuru, kendi hayal dünyası ile öykünün gerçeküstü evreni arasında konumlandırmıştır.

ŞİŞEDEKİ ADAM’DA VAROLUŞÇU UNSURLAR

Dönemi içerisinde varoluşçu filozof ve yazarların eserlerinden beslenen, yine onların işlediği konu ve temaları; geçmişinden, kültüründen, kimliğinden ve deneyimlerinden faydalanarak eserlerine aktarmayı seçen Kayacan, bireyin varoluş sorgulamalarını ve maruz kaldığı açmazları *Şişedeki Adam*’a incelikle yansıtmıştır. Bu bölümde; önce bahsi geçen eser kısaca tanıtılmış, ardından varoluşçu yazarlarda görülen belli başlı konu ve temaların eser içerisindeki yansımalarına yer verilmiştir.

Yazarın modernist örnekler, varoluşsal öğeler ve öykü dilinin orijinalliği gibi unsurlar ile güçlendirdiği *Şişedeki Adam*, birbirinden farklı beş öyküden oluşmaktadır. Bu öykülerin isimleri sırasıyla; “Hiçoğlu’nun Serüvenleri”, “İstanbul Zeybeği”, “Suavi’yi Gördünüz mü?”, “Sarhoş ve Çanta” ve “Şişedeki Adam”dır.

İlk öykü “Hiçoğlu’nun Serüvenleri”; bir ismi, unvanı, evveliyatı ve hatta yüzü bulunmayan Hiçoğlu’nun bunlara sahip olma yolundaki serüvenlerini anlatır. Bir ismi olmadığı için kendisini hiçbir yere ait hissedemeyen, ayakları yerden beş santim yüksekte olduğu için arafta asılı kalan, her şeye ve her yere yakın ama hiçbir şeyle alakası olmayan bu kahraman; diğer insanlar gibi bir isme, yere sağlam basan ve dünya zeminine ayak uydurabilen ayaklara, beyaz bir kâğıttan farklı ve diğerlerine benzeyen bir yüze sahip olmayı

arzular. Ötekilerden farklı olmanın onun için bir ceza olduğunu düşünen Hiçoğlu, bir yandan da paranın ve mevkiinin gücünü kullanarak söz sahibi olan ve farklı olduğu için onu dışlayan kentlilerin olumsuz yaklaşımları ile savaşımaktadır.

Kitabın ikinci öyküsü, “İstanbul Zeybeği”dir. Öykünün başkahramanı Suavi, İstanbul üzerine bir roman yazmak için İstanbul’dan Londra’ya gider. Zihninde İstanbul’dan kalan görüntüler ve yoğun bir hasret ile Londra ve İstanbul’u karşılaştırır. İstanbul’un meşhur semtleri, Türk kültürüne ait yiyecekler, halk oyunları, İslamiyet unsurları, Türk mimarisi gibi öğeler, Londra’nın karşıt konumuna alınarak yüceltilir. Suavi’nin arkadaşları İlhan ve Lomas, tıpkı Suavi gibi Londra’ya öfke, İstanbul’a ise sevgi duyarlar.

Üçüncü öyküsü “Suavi’yi Gördünüz mü?”, ikinci öykünün devamı niteliğindedir. Suavi’nin bir ayağı İstanbul’da, bir ayağı Londra’da olan zihni; odasındaki her şeyi İstanbul’a göre ayarlar. İstanbul’un toprağına Londra’daki odasından ayak basmaya çalışır. Fiziki anlamda Londra’da olmasına rağmen, odasının camından baktığında Londra sokakları yerine İstanbul sokaklarını görür. İstanbul’a ait her şey, tıpkı bir önceki öyküde olduğu gibi, övgü, minnet ve hasretle anlatılır. İlhan ve Lomas bu öyküde de aynı konumda yerlerini almıştır.

Kitabın dördüncü öyküsü, “Sarhoş ve Çanta”dır. Öykü, sarhoş bir adam ile ismi belirtilmeyen anlatıcı kişi arasında geçen konuşmalardan oluşur. Anlatıcı, sarhoşla bir meyhanenin kapısında karşılaşır, birlikte meyhaneye girerler. Sarhoş burada, varoluşsal sıkıntılarını ve insan hayatına dair düşüncelerini metaforik unsurlarla aktarmaya koyulur.

Kitabın son öyküsü “Şişedeki Adam”; basımevinde çalışan bir memurun esrarengiz bir şekilde, bir şişenin içine hapsedilmesi üzerine kurgulanmıştır. Eserde, şişenin dışında kalan ve onu şaşkınlıkla izleyen insanlara hoş görünmenin yollarını arayan kahramanın çaresizliği aktarılır. Öyküde ağırlıklı olarak iç monolog tekniği kullanılmış; nesneleşmiş modern insanın iç dünyası gerçeküstü benzetmeler ile okura sunulmuştur.

Yalnızlık ve Yabancılaşma

Varoluşçularda yabancılaşma kavramı, modern toplum düzeni karşısında bireyin kendi içerisinde ve çevresine karşı yaşadığı kimlik problemi olarak ortaya çıkmıştır. Varoluşçulara göre insan öznedir ve herhangi bir toplumun, makinenin ya da sistemin nesnesi olamaz. Rekabet, hükmetme, ezme ve taciz yoluyla öznenin sınırlarını ihlal eden ötekiler; Sartre’ın *Gizli Oturum*’unda bahsettiği gibi, cehennemi oluşturan başat unsur haline gelmiştir. Bu

durum, ezici kitlenin belirlediği değer yargılarına uyum sağlamaya çalışan öznenin yutulmasına, yalnızlaşmasına; topluma ve kendisine yabancılaşmasına zemin hazırlamıştır.

İnsan; yalnızca kendi bilincine, zihnine erişim sağlayabilir ve çevresinde gördüğü diğer insanların zihin-beden ilişkilerini, yine kendisinden yola çıkarak anlamlandırabilir. Fakat diğerlerinin zihin-beden ilişkilerinin, tıpkı kendi duyumsamalarımız gibi gerçekte var olup olmadıkları bilgisine hiçbir zaman net şekilde ulaşamaz, ancak benzetme yoluyla tahmin yürütebiliriz. Bu durum, bireyin zihinsel olarak yalnız hissetmesine bir dayanak oluşturur. Her birey, Heidegger'in deyiimiyle Dasein, başka Daseinlerle bir arada fakat zihinsel manada her daim yalnız olarak hayatını sürdürür. Varoluşçulara göre, modern dönem insanının trajedisi de tam olarak burada başlar.

Bu trajedi içerisinde bireyin sesi, varoluşçu edebiyat eserleri ile yükselmiştir. O seslerden biri de Feyyaz Kayacan olmuştur. Varoluşçu düşünürlerin itina ile üzerinde durdukları temalardan biri olan yalnızlık, Feyyaz Kayacan'ın öykülerinin hemen hepsinde görülmektedir. İlk öykü “Hiçoğlu'nun Serüvenleri”nin başkarakteri Hiçoğlu, tekilliğin tabii olarak getirdiği yalnızlığın yanı sıra diğer insanlar ile gerçekleştiremediği düşünsel temas ile birlikte daima yalnızdır. Bu teması engelleyen ise fiziki farklılıkların dışında; diğerleri gibi bir isme ve unvana sahip olmamasıdır. Bu durum, kent halkı tarafından dışlanmasına ve hor görülmesine sebep olur. Yalnızlığını yok edebilmek adına bedenine ve ruhuna ait tüm özelliklerini değiştirmeye hazır olması ve hâlihazırda hiçbir konuda birliğinin bulunmadığı bu toplumun fertlerine benzemeye çalışması; onun, benliğine ve çevresine yabancılaşmış olduğunu gösterir.

Kayacan'ın öykü kahramanlarında yalnızlığın sebep olduğu çıkmaz, yabancılaşmayı da beraberinde getirir. Bu duruma örnek olarak ikinci öykü “İstanbul Zeybeği” verilebilir. Burada okur, yurt özleminin eşlik ettiği amansız bir yalnızlıkla boğuşmaktadır. Eserde; Suavi üzerinden, modern yaşam dinamiklerinin içerisinde benliğine ait temel hislerini uyuşturan bireyin başa çıkmaya çalıştığı özlem, yalnızlığı; yalnızlık ise yabancılaşmayı tetikler.

“İstanbul Zeybeği”nde varoluşçuların eleştiri malzemelerinden modern yapılaşmanın, kalabalığın ve modern hayat düzeninin birey üzerindeki etkilerine de değinilmiştir. Kayacan bunu, ev metaforu üzerinden yapar. Her insanın ilk evi annesidir. Kişi; anneden ayrılma hali yani doğum ile birlikte, dünya yaşamına birey olma yolunda adım atarken yuvasından ebediyen ayrılmak zorunda kalır. Bu ayrılık, yaşam içerisinde çeşitli sebeplerle birlikte yalnızlık duygusu ile pekişir. Eserde, evlerin “yamalı” olarak nitelendirilmesi; bireyin dış

dünya ile arasına mesafe koymasını sağlayan, onu tehlikelerden koruyan evinin, dış dünyaya açık ve korunmasız hale geldiğini gösterir. Sanayileşme, teknoloji ve hızlı kentleşmenin etkisiyle meydana gelen metropol hayatı, dış dünyaya ayak uydurmaya çalışan bireyi tıpkı doğumunda olduğu gibi evinden, güvenli alanından çıkarıp güvensiz alana geçmeye zorlar. Bahsi geçen hayat düzeninde bireyler zamanla öznelliklerini kaybederek nesnellığe aşına olur; sahte mutluluklar ile benliklerini korumaya alırken kendilerine ve çevrelerine yabancılaşır, yalnızlaşırlar.

“Şişedeki Adam”da ise karakterin diğerlerinden korunabilmek adına etrafına ördüğü saydam duvarları, dış dünyaya olan bakış açısını ve egosunu sembolize eden şişe; aynı zamanda bireyin içine hapsediği yalnızlığın alegorik bir aktarımıdır. Bu yalnızlık halinden kurtulamayan ve hatta kurtulmak istemeyen karakterin bir süre sonra çeşitli başka şişelerin içerisine girip çıktığı görülür. Şişeler kişiden kişiye göre değişmektedir. Şişe, kabuktur ve içine giren her kişi, kabuğunun, bir anlamda yalnızlığının esiri olmaktadır.

Köksüzlük ve Kimlik Arayışı

Varoluşçu düşünürler, insanın özünü ancak kendisinin oluşturabileceğini düşünürler. Yine onlara göre insan, bir girişimler zinciridir; girişimleri yaratan bağlantıların toplamı, örülüğü ve bütünüdür (Sartre 2019:55). Kayacan'ın eserlerinde de bu düşüncenin yansımalarına rastlanır. Onun öykü karakterleri, var olan olumsuz koşullar karşısında tüm güçleriyle benliklerini korumaya ve çevrelerini geliştirmeye çalışırlar.

Köksüzlüğün ve kimlik arayışının en yoğun görüldüğü öykü, “Hiçoğlu'nun Serüvenleri”dir. Hiçoğlu'nun kent halkı tarafından dışlanmasına sebep olan ayakları, dünya ile ilişki kuramayışının soyut bir ifadesidir. Her şeye yakın ama hiçbir şeyle ilinti kuramayan, mütemadiyen arafta kalan köksüz, bağısız bireyin alegorik aktarımıdır. Dünya ile ilişkisini güçlendirebilmesinin ve ötekiler'in nezdinde yer alabilmesinin tek yolu, güçlü bir unvana sahip olmasıdır. Hiçoğlu, modern dünya düzeninde eğreti kalan bireyin edebi esere yansımasıdır.

Kimlik arayışı konusunun işlendiği diğer iki öykü “İstanbul Zeybeği” ve “Suavi'yi Gördünüz mü?”dür. Birbirinin devamı niteliğinde olan bu öykülerde ağırlıklı olarak İstanbul'a ve Türk kültürünü oluşturan unsurlara övgü vardır. Suavi, öykü boyunca Türk kimliği ile Londra'yı yadsır; yurduna ve kimliğine hasret duyar. “Sarhoş ve Çanta”da kullanılan çanta metaforu ise tıpkı Hiçoğlu'nun sahip olmaya çalıştığı unvan gibi, maddi zenginliklerin bir göstergesi; aynı zamanda maddeye ait olanın yüce addedildiği kapitalist

dünya görüşünün bir yergisidir. Bireyin, bu türlü bir düzen içerisinde nesnel olanın ardında kalan benliğinin savunmasıdır.

Kaygı

İnsanın, davranışlarının tek sorumlusu olduğunu ve özgürlüğe mahkûm olduğunu savunan varoluşçu düşünörlere göre, kişinin kendi doğasını anlamasının ve keşfetmesinin yegâne yolu kaygıdır. Verdiği ya da vereceği kararların ve seçtiği yolun sonucunun getirilerinden bihaber olan insan için kaygı, kaçınılmaz bir son ve aynı zamanda bir başlangıç halini alır. Bireye doğduğu andan itibaren yüklenmeye başlayan kaygı duygusu, Freud'un klasik psikanalizine göre kişinin benliğinin dünyayla psikolojik anlamda temas halinde bulunmasından meydana gelir. Kaygının en belirgin kaynağı ise benlik ile dış gerçek, alt benlik ve üst benlik arasında görölen çelişkilerdir. Psikanalitik kuramda, kaygıyı ortaya çıkaran tehditten kaçınmak için insan benliği çeşitli savunma mekanizmalarına başvurur ve aslında insanoğlunun yaşadığı tüm psikopatolojilerin kaynağında bu savunmaların aşırı kullanımı yatar (Dağ 2019:176-177). Aynı zamanda varoluşçu edebiyat eserlerinin başat ögelerinden biri olan kaygı, karakterlerin hayatının pek çok döneminde yoğun sıkıntılara sebep olan başlangıç ya da sonuç unsuru olarak karşımıza çıkar.

“Hiçoğlu'nun Serüvenleri”nde Hiçoğlu'nu kaygıya sürükleyen, yaşadığı durumun yarattığı belirsizlik halidir. Öyküde potansiyel tehlike arz eden ötekiler'in olumsuz yargıları, Hiçoğlu'nun içinde bulunduğu belirsizliği bir paradoksa dönüştürür. Hiçoğlu, hiçlik kimliğine büründükten hemen sonra sonsuz bir özgürlüğe; kaygılı halinden arınarak büyük bir hafifliğe kavuşur. Bu durum, onun asıl probleminin bir isme sahip olduğunda değil, benliğini belirsizliklerden arındırarak kendi içerisinde mutlak bir bütünlüğe ulaştığında son bulduğunun bir göstergesidir.

“İstanbul Zeybeği”nde de yine kaygı kavramının işlendiği görülür. Yeryüzünü olduğu gibi algılayan; çevresinde olup biten her şeyi mecburi bir bilinçle duyumsayan Lomas, gittiği her yere benliğinin derinliklerine işleyen sürgün havasını taşır. Onun sürgünde hissetmesinin sebebi ise tam olarak bu farkındalıktır. Ait hissetmediği bir dünyanın sujeleri karşısında yaşadığı farkındalık aidiyetten yoksunluğa; yoksunluk ise kaygıya sebebiyet verir.

“Sarhoş ve Çanta”nın sarhoşunun, hissettiği yoğun kaygı ile baş edebilmek için sarhoş olmayı seçtiği görülür. Yalnızlık hissi ve iç dünyasındaki bulantı her daim onunladır. Yanında taşıdığı duygular yalnızca bunlar değil, modern insanın sahip olduğu ve zaman zaman ötekiler'in arasında ayrıcalıklı konuma yükselmesine yarayan “çanta”sı, yani maddesel övüntüleridir. Bu doğrultuda sarhoşun hissettiği kaygının en büyük sebebi

bağımlılık, sahtelik, uyumsuzluk ve uyumsuzluğun yarattığı karamsarlık duygusudur denebilir. Bağımlılıklara karşı geliştirdiği hassasiyeti bir başka bağımlılık ile örtmeye çalışması ise, iç dünyasının açmazlarını gözler önüne serer.

“Şişedeki Adam” karakteri, kişiliğinin derinlerinde barındırdığı kaygı hissiyle okurun zihninde yer eder. Ötekiler’in, benliği üzerindeki yoğun tesiriyle karakter hem herkesten uzak hem de herkesin onu görebileceği bir yere, saydam bir şişeye hapsolür. Şişe metaforu; bireyin, kaygı unsuru haline gelen ötekiler’den kaçması için var edilmiş bir sığınak görevi görür. Aynı zamanda şişe, öykü karakterinin iç dünyasındaki çıkmazlarla baş etme yöntemidir ve şişenin içindeyken dahi kendisini ve hislerini gizleme hissiyatında olduğu görülür. Şişede geçirdiği süre boyunca benliğinin derinlerine inebilmek ve yalnızlaşarak ötekiler’in boyunduruğundan arınabilmek, onu; “*bilinç, duygu ve düşünce-öncesi bir et pıhtısına yönelmek*” (Kayacan 2018:75) özentiliğinden caydırır. Kaygı duygusuyla baş edebilmek için var edilen soyut gerçeklikler, Şişedeki Adam’ın benliğini tümüyle ele geçirmiştir.

Uyumsuzluk

Uyum, organizma ya da kişinin çevresiyle olan ilişkilerinin dengesini sağlamaya yönelik çaba ya da değişkenlerin tümüne verilen addır (Cevizci2019:432). Bununla birlikte her bireyin çevresine ve olaylara karşı uyum süreci aynı hız ve güzergâhta gerçekleşmez. Kişinin benliği ya da çevresi üzerinden hissettiği uyumsuzluğu doğuran temel etmen de budur. Varoluşçu edebiyatın ana temalarından biri olan uyumsuzluk, genel itibarıyla karakterlerin dış dünya ile aralarındaki mesafeden kaynaklanmakta veya yine dış dünya ile aralarında bir mesafeye sebep olmaktadır. Bu haliyle uyumsuzluk, Kayacan’ın öykülerinde işlenen temalardan biri olmuştur.

“Hiçoğlu’nun Serüvenleri”, uyumsuzluk temasının işlendiği en güçlü örneklerden biridir. Hiçoğlu, sahip olduğu farklılıklardan ötürü içerisinde bulunduğu aykırı halden şikâyetçidir. Çevresinde gördüğü ve doğru olarak kabul ettiği varlıklarla arasındaki psikolojik ve fizyolojik farklılıklar, Hiçoğlu’nun zihnindeki olumsuz öğretileri uyandırır. Heidegger’in bakış açısına göre her Dasein, karşılaştığı ötekiler için ayrı birer Dasein’dir. Yani her biri, kişinin nasıl davranması gerektiğini belirleyen standartları empoze eden bir toplumun parçasıdır. Dasein olmak aynı zamanda kendini ve davranış standartlarını yürürlüğe koyan bir Daseinler toplumunun üyesi olmak demektir (Wartenbeg 2018:81). Üyesi olduğu toplumun özellikleri ile bağdaşamayan Hiçoğlu, toplumsal kabullere uygun davranmaya çalışarak ötekiler’in boyunduruğu altında bir yaşamı kabul etmiş olur.

Özgürlüğünü kaybetmeyi göze almasının sebebi, toplum karşısında hissettiği uyumsuzluğun yarattığı kaygıdan kurtulma arzusudur.

Hiçoğlu'nun uyumsuzluğu onu hem dış dünyaya hem de kendi iç dünyasına karşı ürkütür. Kaygıya kapılan yalnızca Hiçoğlu değildir. Heidegger'in deyimiyle her Dasein, bir diğer Dasein'in gözünden kendisine baktıkça ve onun bakışı üzerinden kendisini değerlendirdikçe başkalaşacak, özünden uzaklaşacak ve kaygıyı tadacaktır. Uyum sorunu beraberinde benliğine karşı yabancılaşma olgusunu getirir. Her birini deneyimleyen ve sonunda öteki Daseinlerin dünyasında yer edinemeyen Hiçoğlu, hiçliğe ait olduğunu hissettiği an tüm yüklerinden arınmış ve araftan kurtulmuştur.

“İstanbul Zeybeği” ve “Suavi’yi Gördünüz mü?” öykülerindeki uyumsuzluk, karakterlerin Londra ile bağdaşamama halinden ve yurt sevgisinin ağırlığından beslenir. Londra, büyük bir çöp tenekesidir. İnsanlar bu çöp tenekesinin bulanıklığında sülfürleşir, köstebekler gibi gündelik mutluluklarının içine çekilirler. Mutluluklarının somunlarını, çıkınlarını bu çöp tenekesinin içindeki evlerine götürür ve evlerini bu mutluluklarla beslerler (Kayacan 2018:31). Bu veriler ışığında bakıldığında metinde görülen bir diğer uyum sorununun, modernizmin bireyin hayatında yarattığı soyut-somut değişiklikler ve bir bakıma mana kazanan madde ile ilgili olduğu görülmektedir.

“Sarhoş ve Çanta”nın başkarakteri olan sarhoşun en belirgin özelliği; zihinsel olarak ait hissedemediği toplumla yaşadığı uyumsuzluğu, mantığını devre dışı bırakarak yenmeye çalışmasıdır. Ötekiler'in dünyasında yer edinebilmek için onlar gibi olmaya mecbur hissetse de benliğinden ve ötekiler'in, benliğini kuşatan hâkimiyetinden kurtulabilmesinin en kestirme yolu, sarhoş olmasıdır. Bireyi özerkliğinden uzaklaştıran, kalıplara sıkıştıran, özünü kabullenmesine ve kendini gerçekleştirmesine engel olan her türlü kabuk, sarhoşun uyum sorununun sebeplerini oluşturmaktadır. Ona göre bu kabuktan kurtulmak; özgürleşmek ve prangalardan sıyrılıp özüne dönmek demektir.

Ötekiler

Ötekiler kavramının irdelenmesi için kuşkucu felsefenin temellerine inmek gerekir. Çünkü kuşkucu felsefe, bireyin salt kendi zihnine olan erişimi ve kendisi dışındaki varlıkların gerçekliği üzerinde durur. Daha açık bir ifade ile yalnızca kendi zihin dünyasına hâkim olan bireyin diğer insanların varlığına ve zihinsel faaliyetlerinin gerçekliğine karşı duyulan kuşkudan beslenir. Ötekiler'in zihnine ontolojik olarak erişemiyor olmak; bir anlamda bireyi, onların gerçekliği üzerine kuşku duymaya yöneltir. Kişinin kendi zihnine

olan erişiminin farkında olması, kendisine benzediğini düşündüğü diğer bilinçlerin de aynı şekilde zihinlerine olan erişimini makul gösterir. Kuşkucu düşünceye göre ise bu tür bir benzetme ilişkisi, gerçekliğinden asla emin olunamayacak bir durumu ve pek çok soru işaretini beraberinde getirir (Wartenberg2018:74-77).

Varoluşçu filozof Heidegger'e göre başkalarına ait olan bilgilerin temeli ile bireysel deneyimlerin bilgisinin birbirinden farklı olduğunu düşünmek yanlıştır. Çünkü Dasein olmanın parçası, kendimizin yanı sıra öteki Daseinlarla birlikte var olduğumuz bir dünyada var olmaktır. Diğer bir ifadeyle, Dasein'ın dünyada-olma şekli, daima birlikte-olma'dır. Öteki insanlar, içinde yaşadığımız dünyanın parçasıdır. Onların varlığının bilgisini, kendi varlığımızın bilgisinden farklı ve daha problemlili bir temele oturtmanın anlamı yoktur. Dasein'ın dünyası, basitçe ifade edilirse, başka Daseinların da yaşadığı bir birlikte dünya'dır (Wartenberg 2018:75-77). Her Dasein, Daseinlar dünyasının bir üyesi olduğuna göre, birlikte-dünyanın birtakım kuralları vardır ve bunlara toplumsal kurallar denir. Bu toplumsal kurallar özellikle Sartre'a göre bireyden birtakım davranış standartlarına uymasını bekler. Dolayısıyla her Dasein, farkında olmadan birbiri üzerinde bir hâkimiyete sahip olur. Sartre bunu, "*Bireysel edimler, bütün insanlığı bağlar*" (Sartre 2019:41) şeklinde açıklar. Fakat yine Sartre'a göre toplumsal kabullere uyum sağlama zorunluluğu bireyin özgürlüğünün ve özgünlüğünün sınırlandırılması demektir. Dasein, öteki Daseinların algısı üzerinden kendisini değerlendirmeye aldıkça, diğer Dasein'ın, yani öteki'nin nesnesi konumuna indirgenir. Bu durum ise kişi üzerinde bunaltıcı ve yorucu bir etkiye sebep olur. Varoluşçuluk, temelde bireysellikten ve bireyin özgürlüğünden beslenir. Ötekiler ise bireyi nesneleştiren kötücül etkilere sahiptir.

Kayacan'ın eserlerinde var ettiği Dasein'ın diğer Daseinlarla olan bağlantısının da tıpkı varoluşçuların ele aldığı şekliyle işlendiği görülür. "Hiçoğlu'nun Serüvenleri", ötekiler'in Hiçoğlu'nun üzerinde kurduğu hâkimiyet üzerine ilerler. Kentliler, onu ilk günden itibaren kuşku ile karşılarlar. Yerden yüksekte yürümesini yadırgar, alınırlar. Çünkü Hiçoğlu'nun onlarla alay ettiğini, onlara yüksekte bakmaya hevesli olduğunu, topraklarını beğenmediğini düşünür ve sahip olduğu farklılıkları tehdit unsuru olarak algılarlar. Hiçoğlu'nun varlık özellikleri diğerlerinin nesneleşmesine sebep olur. Kendilerine Hiçoğlu'nun gözünden bakmaya çalıştıkça özlerinden uzaklaşırlar. Daha önce de bahsedildiği gibi Hiçoğlu'nun en büyük arzusu, diğerleri gibi bir isme, unvana ve yere sağlam basan ayaklara sahip olmaktır. Ondaki bu arzuya sebep olan, ötekiler'in bünyelerinde barındırdıkları özellikler ve toplumsal kabullerdir. Kayacan'ın bu eserinde Sartre'ın

savunduğu kendinde-varlık, kendi için-varlık kavramlarına öteki için-varlık kavramının eklendiği görülür.

“İstanbul Zeybeği” ve “Suavi’yi Gördünüz mü?” adlı öykülerde Londra, İstanbul’un karşısında öteki konumundadır. “Sarhoş ve Çanta”da yine sarhoşun ötekiler ile olan iç mücadelesine tanık olunur. Sarhoş; onu yalnız bırakan, kendisine yabancılaşmasına ve zorunluluklar kıskacında mahkûm olmasına sebep olan ötekiler’den uzaklaşma mecburiyetindeki bireyin sancısını yansıtır.

“Şişedeki Adam”ın saklandığı kabuğun içinde toplumda yer edinebilmek için çareler aradığı görülür. Ötekiler ile bir arada olabilmenin; onlara benzemekten ve onların sahip olduklarını elde edebilmekten geçtiğini bilir ve buna uygun davranmaya çalışır. Dış dünyayla uyum sağlayabilmek adına benliğini kendi içerisinde eritmeye ve onların kurallarına göre yaşamaya mecbur hisseder. Öyküde geçen; “*Rahat rahat delirmeme engel olacaklar, gelip bakacaklar, ben göz göre göre delirdikçe onlar da kendini biraz daha us sahibi bulacaklar*” (Kayacan 2018:74) sözleri, Sartre’ın öne sürdüğü öteki için-varlık kavramına verilebilecek örneklerdendir. Bu, aynı zamanda Heidegger’ın birlikte-dünya kavramına da örnektir.

Başkaldırı

Başkaldırı, varoluşçu çizginin önem verilen temalarından biridir. Onları başkaldırıya iten, içinde buldukları topluma, düzene ve en genelde dünyaya karşı haklı olduklarını düşündükleri duruşları ve temelde benimsedikleri “absürt” kavramıdır. En genel tanımıyla absürt, “*insanın dünyadan kopuşunun, onunla anlamlı ve özlemlerine uygun düşen bir ilişki kuramayışının bir ifadesidir*” (Gündoğan 2018:63). Dolayısıyla bilinçle doğrudan ilişkili olduğunu, hatta absürdün bilinçten doğduğunu söylemek mümkündür. “*Absürd mademki bilinçten doğmuştur, o hâlde bilinç ya da bilince sahip insanın bu absürd durum karşısında bir tavır alışı olmalıdır*” (Gündoğan 2018:63). Bu tavır, başkaldırmadır. Varoluşçulara göre başkaldırmak, absürt karşısında alınabilecek en mantıklı pozisyonudur.

Başkaldırma; çağlara, durumlara ve kişilere göre değişebilen bir olgudur. Ayrıca absürdün yıkıcı etkisinden beslenen, bilinçli ya da bilinçsiz halde bireylerin çeşitli şekillerle hayata geçirdiği bir meydan okuma hareketidir. Hiçoğlu’nun, diğerlerine benzemek konusunda sıkıntı yaşasa dahi öykünün sonunda hiçlik mertebesine yükseldiği ve bir isme sahip olduğu görülür. Bu, onun için kent halkına ve tüm ötekiler’e karşı bir başkaldırıdır. “İstanbul Zeybeği” ve “Suavi’yi Gördünüz mü?” öykülerinde sıklıkla kötülünen Londra’ya

karşı İstanbul'un hatırası da aynı şekilde bir başkaldırı olarak nitelendirilebilir. "Sarhoş ve Çanta"nın sarhoşunun, ait hissedemediği yaşamından uzaklaşabilmek için sarhoş olmayı seçtiğinden bahsedilmişti. Onun sarhoşluğu, ayık haliyle idrak ettiği gerçeklere karşı bir başkaldırıdır.

Bunaltı

Bunaltı, varoluşçuların önemle üzerinde durdukları bir diğer kavramdır. Çünkü onlara göre, "İnsanlık bunaltıdır!". Bununla kastedilen; kendisini seçme eylemi sırasında bütün insanlığı seçtiğinin bilincinde olan insanın yaşadığı derin ve tümel sorumluluk hissidir. Varoluşçular, çoğu insanın bu bunaltıdan kaçtığını yahut onu maskeleymeye çalıştığını iddia ederler. Bunun sebebi ise bireyin, gerçekleştirdiği davranışların yalnızca kendisini ilgilendirdiğini düşünmesidir. Onlara göre bu düşünce; kişinin kendisini aldatmasından, kendisine yalan söylemesinden başka bir şey değildir. Yalan söylememek evrensel bir değerdir ve bu değeri maskeleymek de yine bunaltıyı içeriğinde barındırır (Sartre 2019:42). Varoluşçu filozoflardan Kierkegaard bu kavramı, *Korku ve Titreme*'de, oğlunu Tanrı emriyle öldürme kararı ile karşı karşıya kalan İbrahim'in *bunaltısı* olarak ele alır. İbrahim, Tanrı'nın seçilmişidir ve Tanrı onu sınamaktadır. Tanrı'nın buyruğu yerine gelirse; ırkın gelecekteki görkemli adı, İbrahim'in soyunun vaadi ve daha birçok şey yitip gidecektir. Yetmiş yıl boyunca büyük bir sadakatle beklediği dileğinin gerçekleşmesinin sevinci kısa sürmüştür. Bu, Tanrı'nın bir anda çakan şimşeginden başka bir şey değildir ve bunu silmek İbrahim'e düşmektedir (Kierkegaard 2020:21). Sartre'a göre ise İbrahim'in başından geçenler, ispatlanamayacak pek çok unsuru ihtiva eder. Eğer İbrahim'e bir ses gelmişse; bunun, Tanrı'nın ya da bir meleğin sesi olduğuna karar verecek olan yine İbrahim'dir. Aynı şekilde herhangi bir edimin iyi ya da kötü olduğunu iddia etmek ve seçim yapmak da yine bireye aittir (Sartre 2019:43). İbrahim, İshak'ı kurban etmeyi ve buna bağlı olarak dünya hayatına ait tüm umut ve sevinçlerini yitirmeyi göze alacak bir seçim yapmıştır. Bu seçim, yani bunaltı, onu harekete geçirmiştir. İbrahim'in bunaltısı; Tanrı'nın, omuzlarına yüklediği sorumluluktandır. Varoluşçuların, bunaltı kavramı ile Hz. İbrahim'i bir potada açıklamalarının sebebi, bireysel edimlerin bir noktada tüm insanlığı etkileyecek sonuçlara sebebiyet verdiği yönündeki düşünceleridir.

Kayacan'ın öykülerinde var ettiği karakterlerin hemen hepsinin bir bunaltı içerisinde olduğu görülür. Hiçoğlu'nun bunaltısı, en başta diğerlerinden farklı olmasından kaynaklanan, varoluşa ait bir bunaltıdır. "İstanbul Zeybeği" ile "Suavi'yi Gördünüz mü?"de

bunaltının temel sebebinin yurt özlemi olduğu görülür. Yine aynı öykülerde materyalist modern yaşam düzeninin birey üzerinde yarattığı buhranlardan da söz edilmektedir. “Sarhoş ve Çanta”nın bunaltı malzemesi, boşluk hissidir. Öyküde bunaltı hissi, bireyin boşluklarını benimsemesi şeklinde zuhur eder. Bu boşluklar aynı zamanda modern çağ insanının zaaflarını gözler önüne sermektedir. Hayalini kurdukları dünyayı zihinsel evrenlerinde yaratmak, bu çağ insanının görmezden geldiği bunaltısının sonuçlarından biridir. Aksi halde, içlerindeki boşluk duygusu ile yüzleşmek zorunda kalacaklardır.

“Şişedeki Adam” başlı başına bir bunaltının öyküsüdür. Uyum sağlayamadığı çevreden izole halde yaşamaya başlayan karakterin bunaltısı, bir şişe şeklinde tezahür etmiştir. Karakter, içinde bulunduğu zorunlu kısıtlanmışlık halinin bir göstergesi olan şışeden kaçmak için yollar arar, fakat daha sonra bu isteğinden vazgeçer. Çünkü var olan bunaltıya direnmek için güçlenmesi, güçlenmek için şişedeki sesine tahammül etmesi; yani özünü duyması gerektiğinin bilincindedir.

Özgürlük ve Kaçış

Sınırlandırılmak ya da kısıtlanmak her canlı için bir ihlaldir. Varoluşçulara göre insanı insan yapan; ona, özünü yaşayabilme şansını veren şey özgürlüktür. Dostoyevski, *Yeraltından Notlar* adlı romanında insanın, yalnızca bir piyano tuşu olduğu varsayımından yola çıkarak özgürlüğe olan düşkünlüğü üzerine bir örneklemede bulunmuştur. Bu varsayıma göre; insana, bir piyano tuşu olduğu matematik ve doğa bilimleri yoluyla kanıtlanırsa dahi bunu kabullenmez, nankörlük ve bilmişlik yaparak kendi bildiğini okur. Eğer bir piyano tuşu olmadığını kanıtlayamazsa bu kez de çeşitli trajediler, ortalığı kasıp kavuran fırtınalar uydurur ve sonunda insan olduğuna inanır. Tüm bu fırtınalar, karanlıklar önceden hesaplanabilir, bir çizelgeye eklenebilir; böylelikle aklın zaferi sağlanabilir diye düşünenler yanılmaktadır. Çünkü insan, bu kez de kendi bildiğini okumak için kasten delirecektir (Dostoyevski 2005:30-31). Bu örnek, insanın, özgürlüğünü hissetmek için nasıl bir çabaya girdiğini ya da girebileceğini açıkça göstermektedir. Kişisel özgürlük, varoluşçulara göre hem en gerekli olan hem de insana en ağır sorumlulukları yükleyen kavramdır. Varoluşun özden önce geldiği düşüncesi; bireyin, benliğini geliştirme ve dönüştürme eyleminin kendi tekelinde oluşunun ifadesidir. Sartre’a göre insan kendi kendini seçerken aynı zamanda bütün insanları da seçmektedir. Yani olmak istediğimiz kişiyi yaratırken, aynı zamanda diğer insanların nasıl olması gerektiğini de tasarlamış oluruz (Sartre2019:40). Bu, özgürce yapılan bir seçimdir. Dolayısıyla, özgürlüğün ve sınırları keskin olmayan seçeneklere sahip olmanın

yaratdığı sorumluluk hissiyatının, bireyin omuzlarına binen bir yük haline geldiği aşikârdır. Varoluşçuların, tarih boyunca kimi kesimlerce karamsar ve olumsuz duygulardan beslenen bir topluluk olarak anılmalarının temel sebeplerinden biri de budur.

Sartre'a göre bir Tanrı yoktur ve Tanrı yoksa her şey mubahtır. İnsan, dünya üzerinde dayanaksız bir halde, bir başına bırakılmıştır ve mutlak bir kaderin varlığından söz edilemez. Bu bağlamda insan özgürlüktür ve özgürlüğe mahkûmdur. Mahkûmdur, çünkü yaratılmamıştır. Özgürdür, çünkü ona yol gösterecek ilahi işaretlerden yoksundur. Tam da bu sebeple dünyaya atıldığından itibaren tüm yaptıklarından sorumlu haldedir (Sartre 2019:46). Varoluşçular için bu sorumluluğun ağırlığından kaçmak, bireyin en başta kendisini daha sonra da tüm insanlığı bir yalanın içerisinde eritmesi demektir.

Özgürlüğün, varoluşçuların ele aldığı şekliyle Kayacan'ın öykülerine sirayet ettiği görülür. Buradaki karakterlerin her biri, kimi zaman yüksek farkındalık seviyeleri ile çeşitli kaçış yöntemleri geliştirmiştir. Hiçoğlu'nun, özünü kabullendiği ve ötekiler'in sınırlarından arındığı anda özgürleştiğine tanık olunur. Bir isme sahip olduğunda; hep özlemine çektiği yeryüzü ile ilişik olma hayali, hiç gerçekleşmemek üzere yıkılır. Fakat bu yıkılış, bir sonu değil, hiç nihayete ermeyecek bir serüveni işaret eder. Bahsi geçen serüven, insanın kabuğundan çıkarak gerçekleştireceği özgürleşme idealini beslemektedir. “İstanbul Zeybeği” ve “Suavi'yi Gördünüz mü?” öykülerinde; bir kısır döngünün içerisinde sıkışmış modern bireyin, özgürlüğüne tercih ettiği sahte mutluluklar aracılığıyla mesuliyetlerinden kaçış yöntemleri temel savlardan birini oluşturur. “Sarhoş ve Çanta”da geçen çanta sembolünün ise bireyin özgürlüğünü kısıtlayan bir kabuk olduğu aşikârdır. Sarhoş, sınırlardan ya da kişiyi ötekileştiren kabuklardan sıyrılmamanın yalnızca bireye değil tüm insanlığa iyicil bir etkisinin olacağını düşünür. Bunu, varoluşçuların bireysel edimlerini gerçekleştirirken kendilerini diğer insanlara karşı sorumlu saymalarının “Sarhoş ve Çanta”daki yansıması olarak görmek yanlış olmayacaktır.

“Şişedeki Adam”da şişe; bireyin, benliğini olduğu haliyle kabullenmeyen topluma karşı örmek zorunda hissettiği duvarları ve bu yolla kısıtlanan özgürlüğünü temsil eder. Şişenin içinde, onu seyreden insanların karşısında küçük düşmeyeceği olanakları araştıran karakterin, kendisini diğerlerinin gözünden görmeye ya da nasıl görüldüğünü değerlendirmeye alması da yine kişisel özgürlüğüne ket vuran unsurlardan biridir. Zamanla ötekiler de Şişedeki Adam'a alışırlar. Hatta şişeler moda olmaya, kişiden kişiye değişen kılıklara bürünmeye, birbirlerini görmezden gelmeye başlar. Kent halkının, özgürlüğünü bile

isteye bir şişenin içine kapattığı ve bu durumun kimse tarafından yadırganmadığı bir evreye geçilir. Bu yeni normal, özgürlük anlayışının boyut değiştirmesine sebep olan kaçış yöntemlerinden biri haline gelmiştir.

Umut ve Umutsuzluk

İnsan hayatına dair kök sorunların incelendiği varoluşçulukta düşünürler; yine insan ve dünya arasındaki bağı oluşturan en temel duygulardan umut ve umutsuzluk üzerine yorumlamalarda bulunmuşlardır. Bu düşünürlerin başında, varoluşçuluğun babası addedilen Soren Kierkegaard ve onun fikirleri yer alır.

Kierkegaard için insan; sonluluk ile sonsuzluğun, geçici ile kalıcının, özgürlük ile zorunluluğun bir sentezidir fakat bu sentez, uyumsuzluktan ziyade uyumsuzluğun bir olasılığıdır veya onu içerir (Kierkegaard 2019:23-26). Zıtlıkların sentezinde varlığı onanan; dünya yaşamına özgürlük ve zorunluluk kıskacında asılı kalan insan, mutluluğu sonlulukta, yani; dünya yaşamında ararsa, kaçınılmaz olarak büyük bir umutsuzluğun içine düşecektir. Maddesel olanı aşarak transandantal bir varlığa erişmenin tek yolu, aklın hâkimiyetinden kurtulmak ve inancı hayatın tepe noktasına konumlandırmaktır. İnsan, ancak bu şekilde zıtlıkların, paradoksların ve varlığın derinindeki gerçeğin özüne ulaşabilir.

İnsanın yakalandığı umutsuzluk hastalığı, bir bakıma özgürlüğünün bir sonucu olarak karşısına çıkar. Özgürlük ve zorunluluğun bir arada bulunduğu bu kontrast hal, varoluşçuların savunduğu *hayatın absürtlüğü* ilkesini akla getirir. Bu tabloda hayatın absürt geçekliği, umutsuzluğu kamçılayan temel etmenlerden biri haline dönüşür. Hayatın gerçek anlamda sona ermesi, absürdü; ben'in sahip olduğu hastalıklı halin sona ermesi demektir. Umutsuzluktaki ölüm ise kaçınılmaz olarak yeniden yaşama dönmek, bir bakıma ölememektir.

Esasında ölüm, Tanrı'ya inanan insan için bir sona tekabül etmez. Aksine, yeni bir yaşama geçişin yolunu ve kişinin umudunu temsil eder. Ölüm umutsa; yaşam, umudu yok eden umutsuzluktur. Umutsuzluk; insanın sonsuzluk arzusundan beslenen ölümcül bir hastalık olarak adlandırılrsa da kişiye can çekiştiren fakat öldürmeyen savaşların en güçlüsüdür. Varoluşçulara göre; yoğun acıların kol gezdiği bu savaşta, zıtlıkların bir araya gelerek oluşturduğu sentez umutsuzluğu; umutsuzluk acıyı, acı ise ben'in gelişimi için gerekli olan cevheri tetiklemektedir.

Hiçoğlu, diğerlerinin sahip olduğu standartlara uygun bir yaşam sürebilmenin yollarını arar. Kendisini kabul etmek ve kabul ettirebilmek için değişime hazırdır. Zaman zaman

umutsuzluğa kapılsa da arzuladığı değişim, taşıdığı umudun bir göstergesidir. “İstanbul Zeybeği” öyküsünde ise umut kavramının İstanbul ile özdeşleştirildiği görülür. Karakterin hatırasında yaşayan İstanbul’a dair her detay, umutsuzluğun timsali Londra’yı zorlu bir imtihan haline getirir. “Suavi’yi Gördünüz mü?”de ise Londra’ya dair daha iyimser bir bakış göze çarpar. Suavi’nin içine dolan her umut ışığının sebebinin yine İstanbul olduğu görülür. Suavi’nin gözünde ulaşılması güç bir yerde asılı duran İstanbul, umutlarını beslemekle birlikte bulunduğu ana dair umutsuzluğuna da kapı aralayarak bir paradoksa dönüşür. “Şişedeki Adam” ise şişede geçirdiği süre boyunca yaşadıklarını büyük bir umuda dönüştürmeyi başarabilen karakterlerden biridir. Okur; yaşamının anlamını, farklı şişelere hapsolmek pahasına sürdürmeyi göze alan güçlü bir iradeye tanıklık eder.

Sonuç

Sanat hayatına gerçeküstü özellikler taşıyan şiirleriyle henüz on altı yaşındayken adın atan Kayacan; uzun yıllar yurtdışında yaşaması, eserlerinin bir kısmını farklı dillerde vermesi gibi sebeplerle bağlantılı olarak ismi çokça anılan ve bilinen bir sanatçı olamasa da, Türk edebiyatına kazandırdığı eserlerle pek çok bakımdan öncü olarak kabul edilmektedir. Özellikle *Şişedeki Adam*, gerek yayın tarihi gerekse içeriğindeki yoğun ironi, gerçeküstücülük ve varoluşsal öğelerle birlikte dönemi içerisinde yeni olan birçok edebi yaklaşımı barındırmakta, yazarın özgün bir tarzı olduğu düşüncesini desteklemektedir.

Şişedeki Adam, varoluşçu edebiyatta sıklıkla işlenen temalardan izler taşır. Yaratılan karakterlerin hepsi; dış dünya ile yaşadığı uyumsuzluk sebebiyle yoğun bir yalnızlığa mahkûm olmuştur. Bu yalnızlık, yabancılaşmayı beraberinde getiren bir duygu halini işaret eder. Bireyi yalnızlığa mahkûm eden ötekiler ise tıpkı Batı varoluşçularının eserlerinde olduğu gibi karanlık tarafta yer alırlar. Ötekilerde, ötekiler kavramının, belirli kaygı faktörlerine sebebiyet verdiği görülmektedir. Karakterlerin içine düştüğü kaygı, çevrelerine ayak uyduramayan zihinlerinde erozyona sebep olur ve hâlihazırda dış dünyanın değişkenleri ile savaşıyor bireyin bir iç savaşa girmesi kaçınılmaz hale gelir. Yine karakterlerin hayal dünyalarında var ettikleri manzara ile yaşamaya mecbur hissettikleri hayat arasındaki uçurum, *Şişedeki Adam*'da görülen kaygının temel etmenlerindedir. Ötekiler; bireyi yalnızlığa, umutsuzluğa ve mutsuzluğa sürükleyen; benliğinden uzaklaşmasına, diğerlerinin bakış açısı ve direktifleri doğrultusunda hayatına yön vermesine, dolayısıyla nesneleşmesine sebep olan varlıklar olarak anılırlar. Bu hususta Kayacan'ın, varoluşçu filozoflardan Sartre'ın yaklaşımına yakın çizgide olduğunu söylemek mümkündür.

Karakterlerin, maruz kaldıkları dünyanın absürt düzenine başkaldırmaları, varoluşçuluk bağlamında değerlendirilebilecek bir diğer unsurdur. Bahsi geçen başkaldırı; bireyin uyumsuzluklarından ve aykırı yönlerinden beslenen bir isyan halinde ortaya çıkar. Materyalist modern yaşam düzeninin birey üzerinde yarattığı hissiyat, isyanı besleyen yoğun bunaltı ve boşluk şeklinde tezahür eder. Bu boşluk, aynı zamanda modern çağ insanının zaafını gözler önüne sermektedir. Boşluklar kabuklarına, kabukları ise zamanla kişiliklerine sahip olur.

Seçtikleri ya da seçmedikleri pek çok değişkenin içerisinde yolunu kaybetmiş, kendi varoluş paradigmasını oluşturmaya çalışan ve bu yolda çoğu kez tökezleyen karakterlerin

içsel yolculukları çoğunlukla dış dünyadan izole ortamlarda gerçekleşir. Varoluşçu edebiyatta sıklıkla işlenen bu tema aynı zamanda bir kaçış temasıdır ve karakterlerin hayali gerçeklik algısı ile yaşamalarına sebep olur. Kaçış, bir anlamda özgürlüğün anahtarı haline gelir. Benliklerine dönmek; kaçınan hallerini beslemekle birlikte onlara büyük bir farkındalık kazandırmakta, yalnızlaşmalarının sebebi ya da sonucu haline gelmektedir. Umutsuzluklarını besleyen unsurların çokluğu göze çarpsa da umudun büyük oranda galip geldiği görülür. Okura; bireyin iç dünyasında meydana gelecek değişimlerle hayatın aydınlık tarafının da görünür kılınabileceği hissi aktarılır.

Denebilir ki; *Şişedeki Adam*'da, yalnızlık, yabancılaşma, uyumsuzluk, kaygı, bunaltı ve kimlik arayışı gibi varoluşçu edebiyat temaları üzerinden özgün bakış açıları sunulmuş; yoğun psikolojik tahliller yoluyla karakterlerin ruhsal dönüşümleri şiirsel bir üslupla aktarılmıştır. Eserde karamsar muhtevayı oluşturan öğelerin çoğunlukla ötekiler kaynaklı olduğu görülür. Kayacan'da ötekiler, tıpkı Sartre'daki gibi, cehennemi oluşturan yıkıcı unsurların failidir.

Kaynakça

- Cevizci, Ahmet (2019). *Felsefe Sözlüğü*. İstanbul: Say Yayınları.
- Dağ, İhsan (2019). “Psikolojinin Işığında Kaygı”. *Doğu Batı Dergisi*, S. 6, s. 173-181.
- Dostoyevski, Fyodor (2005). *Yeraltından Notlar*. İstanbul: İskele Yayıncılık.
- Gündoğan, Ali Osman (2018). *Albert Camus ve Başkaldırma Felsefesi*. İstanbul: Öteki Yayınevi.
- Işık, Hüseyin Cem (2008). *Türk Öykücülüğünde 1950 Kuşağı ve Varoluşçuluk*. Yüksek Lisans tezi. Manisa: Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kayacan, Feyyaz (1967). “Soruşturma: Feyyaz Kayacan'ın Yanıtı”. *Yeni Ufuklar Dergisi*, C. 15, S. 176, s.51-53.
- Kayacan, Feyyaz (2018). *Şişedeki Adam, Hiçoğlunun Serüvenleri*. İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınları.
- Kierkegaard, Soren (2019). *Ölümcül Hastalık Umutsuzluk*, (Çev. Mehmet Mukadder Yakupoğlu). Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Kierkegaard, Soren (2020). *Korku ve Titreme*, (Çev. İsmail Yerguz). İstanbul: Say Yayınları.
- Sartre, Jean-Paul (2019). *Varoluşçuluk*, (Çev. Asım Bezirci). İstanbul: Say Yayınları.
- Wartenberg, Thomas E. (2018). *Yeni Başlayanlar İçin Varoluşçuluk*, İstanbul: Say Yayınları.